ЩОДО ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВИХ ЗАСАД ОНЛАЙН-МЕДІА

РАССОХІНА Аліна - аспірантка Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

УДК 342.7:316.774
DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2024.4.50

У статті розглядається питання еволюції поняття «онлайн-медіа» як одного із ключових понять в інформаційному просторі з урахуванням трансформації медіасфери під впливом цифрових технологій. Автором було виокремлено та проаналізовано наявні позиції представників наукової спільноти щодо поняття «онлайн-медіа», а також трактування, надані законодавцем. Автором було здійснено порівняльний аналіз із підходами, що закріплені у правових системах Європейського Союзу. Зокрема, також у статті акцентується увага на правових засадах функціонування онлайн-медіа. Було виокремлено принципи відкритості, достовірності, плюралізму думок та відповідальності за поширення інформації як ключових принципів функціонування онлайн-медіа. Особливу увагу приділено й проаналізовано положення нового Закону України «Про медіа» від 2022 року, який безпосередньо закріпив перераховані вище принципи та його вплив на врегулювання діяльності цифрових платформ. Автор у статті наголошує також і на питанні складності правового регулювання онлайн-медіа через поєднання журналістських стандартів із технічними характеристиками цифрових сервісів. З урахуванням того, що у червні 2022 року лідери 27 країн-членів Європейського Союзу ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, наша держава мала виконати ряд реформаційних вимог. Зокрема, це стосувалось і узгодження національного аудіовізуального законодавства із європейським й необхідності адаптації законодавства України до реалій цифрового середовища. Автором у статті наголошено на конкретних підходах до вдосконалення правової бази, що сприятимуть підвищенню прозорості, відповідальності та правової визначеності у сфері онлайн-комунікацій.

Ключові слова: засоби масової інформації, медіа, онлайн-медіа, поняття, правові засади.

Постановка проблеми

У червні 2022 року лідери 27 країн-членів Європейського Союзу ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі [1]. Проте, одночасно із наданням й затвердженням статусу кандидата були також висунуті вимоги або ж реформи, які мають бути виконані нашою державою. Зокрема, один із семи пунктів стосувався і узгодження національного аудіовізуального законодавства із європейським й необхідності адаптації законодавства України до реалій цифрового середовища [2]. Також питання функціонування й діяльності онлайн-медіа й зміни у сфері масової інформації актуалізуються в контексті стрімкого розвитку цифрових технологій. З урахуванням того, що онлайн-медіа останніми роками стали основним джерелом новин для мільйонів користувачів, витісняючи традиційні друковані та аудіовізуальні засоби масової інформації. У свою чергу, питання правового регулювання цієї відносно нової форми медіа залишається доволі фрагментарним і недостатньо визначе-

ним. У зв'язку із цим питання трактування поняття «онлайн-медіа» й його правового регулювання залишається актуальним та дискусійним.

Мета статті полягає у комплексному дослідженні сутності поняття «онлайн-медіа», виокремленні його характерних ознак та аналізі сучасних правових засад функціонування онлайн-медіа в Україні.

Виклад основного матеріалу

Починаючи дослідження визначення категорії «онлайн-медіа», слід, у першу чергу, звернутись до положень, закріплених у статтях нового Закону України «Про медіа» [3]. Саме цим нормативно-правовим актом було зроблено першу спробу систематизувати правове поле для діяльності новітніх медіа. Зокрема, у ньому вперше на законодавчому рівні було запроваджено термінологію, пов'язану з онлайн-платформами спільного доступу до інформації, провайдерами відео на замовлення, користувачами-постачальниками інформації. Метою Закону України «Про медіа» є гарантування права на свободу висловлювання, доступу до різноманітної, достовірної та своєчасної інформації, а також сприяння плюралізму думок і вільному обміну інформацією. Зазначений нормативно-правовий акт покликаний захищати національні інтереси України та права користувачів медіа-сервісів, урегульовувати діяльність у сфері медіа на засадах прозорості, справедливості та неупередженості, а також створювати умови для розвитку конкурентного, незалежного та рівноправного медіасередовища. Окрім цього, Закон визначає правовий статус, принципи формування, функціонування і повноваження Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення.

З урахуванням зазначеного, стаття 1 Закону України «Про медіа» містить доволі широкий перелік термінів із їх визначенням. Вважаємо, що необхідно розглянути два ключових елементи, які становлять категорію «онлайн-медіа» окремо. «Онлайн» відповідно до Словника української мови [4], означає «у режимі реального часу; перебуваючи, спілкуючись у мережі «Інтернет». З урахуванням зазначеного, акцент зроблено саме на режимі реального часу, що вказує на динамічність і актуальність інформаційного обміну.

Другим ключовим елементом є категорія «медіа», визначення якої знаходимо у статті 1 Закону України «Про медіа» [3], відповідно до якого це медіа (засіб масової інформації) – засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично чи регулярно виходить у світ під редакційним контролем та постійною назвою як індивідуалізуючою ознакою. Вважаємо, що дане визначення відображає класичний підхід до розуміння зазначеної категорії й увага акцентується на ключових ознаках, що дозволяють відмежувати медіа від інших каналів передачі інформації. Зокрема, це масовість, регулярність та редакційний контроль. Остання ознака є відносно новою для національного законодавства і була запозичена з Директиви ЄС про аудіовізуальні медіапослуги [5, с. 117]

Дане визначення відповідає як міжнародним стандартам, так і сучасним інформаційно-правовим потребам, оскільки дозволяє кваліфікувати суб'єкти, що здійснюють інформаційну діяльність, та чітко розмежовує медіа від приватного блогінгу чи неформального інформування в соціальних мережах.

У свою чергу, Л. Городенко надає визначення категорії «медіа» в Енциклопедії Сучасної України як засобів та інструментів зберігання і передачі інформації та даних для індивідуальної чи та масової аудиторії [6]. Також наголошується, що доволі часто дану категорію ототожнюють із категоріями «засоби масової інформації» та «масмедіа». Такий підхід, на нашу думку, дозволяє розглядати медіа не лише в контексті журналістики чи суспільної комунікації, а також як інфраструктуру поширення даних у різних сферах: освіті, культурі, науці, маркетингу, приватному спілкуванні тощо. З цієї точки зору медіа виступає як середовище або платформа, через яке відбувається інформаційна взаємодія. Проте, у правничій площині вважаєм за доцільне застосовувати більш вузькі дефініції, що адаптовані до специфіки масової комунікації.

Аналізуючи в цілому категорію «онлайн-медіа», слід зазначити, що законодавець закріпив визначення категорії «онлайн-медіа» як медіа, що регулярно поширює інформацію у текстовій, аудіо-, аудіовізуальній чи іншій формі в електронному (цифровому) вигляді за допомогою мережі Інтернет на власному веб-сайті, крім медіа, які віднесені Законом України «Про медіа» до аудіовізуальних медіа [3]. На нашу думку, визначення категорії «онлайн-медіа», що міститься у Законі, є доволі широким, оскільки законодавець акцентує, у першу чергу, увагу на формах поширення інформації та способі її донесення до аудиторії. Такий підхід є спробою чітко структурувати медіапростір, уникнувши дублювання правового статусу різних типів медіа. Проте, вважаємо, що межа між онлайн- та аудіовізуальними медіа може бути доволі розмитою. Це стосується випадків, коли вебресурси поєднують текстові матеріали з відео- або аудіоконтентом. Таким чином, на практиці можуть виникати труднощі щодо класифікації окремих інтернет-ресурсів, що може призвести до правової невизначеності. Цю позицію також зазначає і А. Гаркот [5, с. 122], наголошуючи, що законодавче визначення категорії «онлайн-медіа» містить низку недоліків, оскільки лише вказує, що до цієї категорії не відносяться суб'єкти аудіовізуальних медіа, проте воно конкретизує критерії розмежування.

На нашу думку, дане визначення також закріплює одну із ключових ознак онлайн-медіа – регулярність поширення інформації. Таким чином, це створює підстави для відмежування таких медіа від звичайних блогів, сторінок у соціальних мережах або сайтів із нерегулярним оновленням, проте межа також залишається відносно умовною.

Аналізуючи положення, наведені у доктринальних джерелах, констатуємо, що у науковій літературі відсутнє усталене визначення поняття «онлайн-медіа», що призводить до плюралізму визначень. У доробках представників наукової спільноти знаходимо наступні визначення категорії «онлайн-медіа». І. Зеленко розглядає категорію «онлайн-медіа» як один із видів медіа, якому відповідно до чинного законодавства притаманні такі риси як : регулярність поширення інформації; форми прояву інформації; поширення інформації за допомогою мережи Інтернет; наявність власного вебсайту [7, с. 108].

Також увагу слід звернути на визначення категорії «онлайн-медіа», надане Р. Холліманом, відповідно до якого це ті медіа, які є мережевими (наприклад, через Інтернет, інтрамережі або SMS). Простіше кажучи, мережа вимагає взаємозв'язку та сумісності між обчислювальними пристроями і включає цифрову інформацію, яку можна ефективно зберігати, шукати, а потім отримувати та ділитися (одночасно або асинхронно), і, за необхідності, з декількох місць і різних часових поясів [8]. В цілому, це базове технічне визначення, яке може також застосовуватись і в правничих дослідженнях. Також знаходимо визначення у статті Т. Трачук та М. Андрющенко, яке корелюється із Законом України «Про медіа» [9, с. 213], із виокремленням основних характеристик онлайн-медіа. Зокрема, автори віднесли до основних ознак онлайн-медіа наступні :

– інтерактивність, що забезпечує активну взаємодію з авдиторією;

– персоналізацію інформації, яка адаптує контент під інтереси конкретного користувача;

– гнучкість форми, змісту й використання;

– безперервність подачі та споживання контенту [9, с. 213].

В цілому, аналізуючи питання функціонування та діяльності онлайн-медіа, то вони посилюють можливості громадської участі, але водночас ускладнюють державне регулювання через децентралізований характер мережі. Це створює правові виклики щодо моніторингу й контролю в інтересах демократії або безпеки [10]. Таким чином, розглядаючи визначення категорії «онлайн-медіа», наведене у доробках науковців, вони більшою мірою ґрунтуються на його законодавчому трактуванні. Проте, його природа – міждисциплінарна, адже поєднує правові, технологічні та соціальні аспекти.

У свою чергу, у країнах Європейського Союзу визначення та регулювання онлайн-медіа здійснюється через поєднання національного законодавства з вимогами Директиви Європейського парламенту і Ради ЄС

про аудіовізуальні медіа-послуги (AVMSD) (у редакції 2018/1808) [11]. У них застосовуються такі критерії як професійний характер контенту, регулярність поширення, наявність редакційного контролю. Цей підхід дозволяє відрізнити онлайн-медіа від звичайних користувацьких акаунтів чи персональних блогів. Слід наголосити, що порівнюючи національне законодавство із європейським підходом, український нормативно-правовий акт поки не охоплює всіх аспектів, притаманних AVMS (зокрема щодо співрегулювання, ролі національних регуляторів та прозорості власності медіа). Однак Закон України «Про медіа» [3] став важливим кроком у цьому напряму.

Європейські підходи до правової оцінки онлайн-медіа включають забезпечення медіаплюралізму, що є складовою права на свободу вираження поглядів (стаття 10 Європейської конвенції з прав людини [12], статті 11 Хартії Європейського Союзу про основні права [13]). Онлайн-платформи змусили переглянути поняття плюралізму в медіа на рівні політик і законодавства.

Із набуттям чинності Законом України «Про медіа» Національна рада з питань телебачення і радіомовлення отримала повноваження щодо регулювання онлайн-медіа [3]. Станом на сьогодні вже зареєстровано сотні таких ресурсів. Хоча реєстрація є добровільною, відповідно до положень Закону, регулятор здійснює нагляд як за зареєстрованими, так і за незареєстрованими суб'єктами. У цьому контексті ключовим постає питання окреслення меж компетенції Національної ради, зокрема – чітке визначення, які саме інтернет-ресурси підпадають під категорію онлайн-медіа. Адже повноваження регулятора поширюються саме на ці суб'єкти, а не на будь-кого, хто публікує інформацію в мережі Інтернет.

З метою визначення того, які саме суб'єкти можуть вважатися онлайн-медіа, Закон України «Про медіа» передбачає розроблення відповідних критеріїв. Це завдання покладене на орган співрегулювання, який у сфері онлайн-медіа був зареєстрований у червні 2024 року. Втім, станом на сьогодні цей орган фактично ще не функціонує: не сформовано його керівні структури, експертні колегії та робочі групи, які мали б опрацьовувати відповідні критерії та кодекси мовлення.

Висновки та перспективи

Таким чином, з урахуванням зазначеного вище, особливістю онлайн-медіа слід виокремити їх міждисциплінарну природу: вони поєднують журналістські стандарти з технічними характеристиками цифрових платформ. Це створює складнощі у правовому регулюванні – зокрема, щодо класифікації контенту, відповідальності за дезінформацію, захисту персональних даних та алгоритмічного управління інформаційними потоками.

Онлайн-медіа представляють собою форму цифрових мас-медіа, що функціонують в мережевому середовищі інтернету та охоплюють створення, розповсюдження і споживання інформаційного контенту через інтерактивні цифрові платформи. Вони характеризуються високим рівнем інтерактивності, мультимедійністю, негайністю оновлення інформації та можливістю персоналізованого споживання контенту.

Таким чином, онлайн-медіа слід розглядати як суб'єктів інформаційної діяльності, що систематично поширюють публічну інформацію у цифровому форматі, мають редакційну політику та несуть відповідальність за зміст. Такий підхід дозволить побудувати більш чітку і прогнозовану модель правового регулювання.

Література

1. Собенко Н. Україна виконала «майже» всі вимоги для початку переговорів про вступ в ЄС – президентка ЄК. *Суспільне новини*. 29 листопада 2023 р. URL : https://suspilne.media/627824-ukraina-vikonala-majze-vsi-vimogi-dla-pocatku-peregovoriv-pro-vstup-v-es-prezidentka-ek/

2. Сидоренко С. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. *Європейська правда*. 18 червня 202 р. URL : https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/

3. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. *Відомості Верховної*

Ради України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text

4. Словник української мови online. Томи 1-15 (А-п'ять). НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. Київ : Наукова думка, 2010-2022. URL : https://sum20ua.com/Entry/search/Онлайн

5.Гаркот А. Онлайн-медіа : поняття та загальна характеристика. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2024. Випуск 78. С. 116–124.

6. Городенко Л. М. Медіа. *Енциклопедія Сучасної України*. 2018. URL : https://esu.com.ua/pdf/file/66085.pdf

7. Зеленко І. П. Особливості онлайн-медіа. *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. Випуск 14. С. 104-108.

8. Holliman R. Online media and the sciences. *In: Priest, Susanna ed. Encyclopaedia of Science and Technology Communication*. 2010. Newbury Park, CA, USA: Sage.

9. Трачук Т., Андрющенко М. Тенденції й особливості функціонування онлайн-медіа. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2024. Том 35 (74). № 4. С. 212-220.

10. Kamaruddin A.H., Ghazali R.B., Muda M. Social Implications of Using Online Alternative Media towards Participatory Democracy in Malaysia. *Arts and social sciences journal*. No. 6. Pp. 1-6.

11. Директива (ЄС) 2018/1808 Європейського Парламенту і Ради від 14 листопада 2018 року, якою вноситься зміна до Директиви 2010/13/ЄС про координацію окремих положень, встановлених законом, підзаконними актами або адміністративними діями в державах-членах щодо надання аудіовізуальних медіа-послуг у зв'язку зі зміною ринкових реалій URL : https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj

12. Європейська конвенція з прав людини від 04 листопада 1950 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

13. Хартія основних прав Європейського Союзу. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2012. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT

Alina Rassokhina

ON THE NOTION AND LEGAL FRAMEWORKS OF ONLINE MEDIA

The article considers the issue of the evolution of the concept of "online media" as one of the key concepts in the information space, taking into account the transformation of the media sphere under the influence of digital technologies. The author identified and analysed the existing positions of representatives of the scientific community on the concept of "online media", as well as the interpretations provided by the legislator. The author conducted a comparative analysis with the approaches enshrined in the legal systems of the European Union. In particular, the article also focuses on the legal foundations of the functioning of online media. The principles of openness, reliability, pluralism of opinions and responsibility for the dissemination of information were identified as key principles of the functioning of online media. Particular attention was paid and analysed to the provisions of the new Law of Ukraine "On Media" of 2022, which directly enshrined the above principles and its impact on the regulation of the activities of digital platforms. The author of the article also emphasizes the complexity of the legal regulation of online media due to the combination of journalistic standards with the technical characteristics of digital services. Given that in June 2022, the leaders of 27 member states of the European Union adopted a decision to grant Ukraine the status of a candidate for membership in the European Union, our state had to fulfil a number of reform requirements. In particular, this concerned the harmonization of national audiovisual legislation with European legislation and the need to adapt Ukrainian legislation to the realities of the digital environment. The author of the article emphasizes specific approaches to improving the legal framework that will contribute to increasing transparency, responsibility and legal certainty in the field of online communications.

Key words: mass media, media, online media, notion, legal frameworks.